

WŁODZISŁAW ZEIDLER¹
Hohenwestedt
HELMUT E. LÜCK
FernUniversität in Hagen, Germany

ZAPOMNIANY DOKUMENT: „KSIĘGA PAMIĄTKOWA” PIERWSZEJ OGÓLNOPOLSKIEJ KONFERENCJI PSYCHOTECHNICZNEJ WARSZAWA, STYCZEŃ 1930

*Pamięci naszych Przyjaciół:
Prof. Theo Herrmanna i Prof. Kazimierza Obuchowskiego*

WSTĘP

Do historii psychologii należą zarówno biografie wybitnych psychologów, jak również treść ich teorii. Ale także rozmaite dokumenty, które biografie potwierdzają lub ilustrują, a same teorie opisują w lepszy lub gorszy sposób. Dokumenty pomagają rekonstruować interesujące nas wydarzenia. Poniżej przedstawimy dokument, który zawiera sprawozdanie z przebiegu Pierwszej Ogólnopolskiej Konferencji Psychotechnicznej w Warszawie w roku 1930. Korzystamy przy tym z egzemplarza „Księgi Pamiątkowej“, który udostępniło nam Archiwum Badań nad Historią Psychologii (PGFA) FernUniversität Hagen. Egzemplarz ten nabyto w roku 2014 od jednego z austriackich instytutów psychotechnicznych. Składa się on z czterech zeszytów, nie ma na nim żadnych podkreśleń ani innych śladów używania. Brak wiadomości na temat wysokości nakładu i dystrybucji. Wydrukowany został w Warszawie w Drukarni R. Olesiński, W. Merkel i S-ka.

W Polsce psychotechnika została relegowana do historii. W kolejnym, smutnym, okresie polskiej historii, starano się ją wyprzeć ze świadomości i zapomnieć. Podobnie rzecz wyglądała z psychoanalizą. Obydwa zabiegi były równie szkodliwe dla harmonijnego i społecznie ważnego rozwoju polskiej psychologii. Bo przecież zarówno psychotechnika, jak i psychoanaliza były w swej istocie odpowiedzią na oczekiwania i wymagania społecznego rozwoju oraz społecznej praktyki, które już wcześniej – wszakże w odniesieniu do społeczeństwa amerykańskiego – zauważył A. A. Roback (1952). Rozpoczęte na przełomie wieków XIX i XX ogromne przemiany społeczne i polityczne (industrializacja, urbanizacja, wojny oraz migracje – por. Piskorski 2013) tworzyły zapotrzebowanie na nową wiedzę i nowe sposoby działania takie, jakich ówczesna psychologia – zarazem naukowa i akademicka –

¹ Adres do korespondencji: wlzeidler@gmail.com

nie potrafiła jeszcze zaproponować. Jakby w imieniu psychologii, odpowiedzi na te różne pytania udzieliły psychoanaliza oraz psychotechnika. Każda z nich w odmiennym zakresie i w sobie właściwy sposób. Być może warto, chociaż na chwilę, wyobrazić sobie, że psychoanaliza i psychotechnika – w tym czasie – jakby zastępowały psychologię, ale także towarzyszyły jej w rozwoju. W tempie wymuszonym, blokującym możliwość głębszego namysłu oraz refleksji. Pojawienie się nowego ustroju (Rosja Sowiecka) i kolejna ludobójcza wojna, stały się zagrożeniem egzystencjalnym dla obydwu wymienionych. Po wielu trudnych latach i bolesnych stratach, psychoanaliza już rozpoczęła restytucję dawnych obszarów. Psychotechnika do tej pory nie odzyskała swojego dawnego oblicza. Być może nie jest ono już tak potrzebne, jak to było przed niemal stu laty. Z drugiej strony starania oraz działalność psychotechniki posiadały elementy wartościowe, które, być może, także dzisiaj mogłyby inspirować rozwój nowoczesnej psychologii. Już tylko z tej racji, wydaje się, że przypomnienie treści „Księgi Pamiątkowej“, jako dokumentu, jest rzeczą celową. Ponieważ sama psychotechnika została niemal zapomniana, przypominamy najpierw okoliczności jej powstania oraz rozwoju, głównie w Europie, ale nie tylko.

POWSTANIE I ROZWÓJ PSYCHOTECHNIKI WILLIAM STERN I OTTO LIPMANN

Na początku XX wieku, znaczenie niemieckiego pojęcia „Psychotechnika” zostało ukształtowane pod wpływem Williama Sterna (1871-1938). W programowym artykule na temat „psychologii stosowanej”, określił Stern (1903) *Psychotechnikę* jako naukę „o postępowaniu z ludźmi“ i przeciwstawił ją tzw. *Psychognostyce*². Psychognostyka miała zajmować się poznaniem psychologicznym, natomiast zadaniem psychotechniki było kształtowanie oraz optymalizacja relacji w układzie: narzędzie – cel. Podkreślić przy tym wypada, że Stern czynności psychologa nie pojmował, jako „techniki”, przyrównywał je natomiast do pracy lekarza.

Stern interesował się różnymi działaniami psychologii i należał do niewielu nauczycieli akademickich, którzy nie mieli zastrzeżeń, co do stosowania psychologicznych teorii i metod w praktyce. Był twórcą psychologii różnic indywidualnych, konstruował i adaptował testy – od niego pochodzi pojęcie oraz metoda obliczania ilorazu inteligencji – prowadził również eksperymentalne badania nad wartością zeznań dzieci, jako świadków. W roku 1906 utworzył w Berlinie „Instytut Psychologii Stosowanej”, którym kierował najpierw razem z Otto Lipmannem (1880–1933), od roku 1916 Instytutem kierował Lipmann. W roku 1907, razem z Lipmannem utworzył czasopismo „Zeitschrift für angewandte Psychologie”. „Instytut Psychologii Stosowanej” był instytucją prywatną, którą finansował Lipmann w dużym stopniu z funduszy prywatnych. Starania Lipmanna o uzyskanie dla tego Instytutu statusu placówki uniwersyteckiej nie powiodły się (por. Sprung, Brandt, 1992). Lipmann ogłosił szereg prac psychologicznych na tematy rozwoju, pracy i organizacji. Najważniejsze z nich dotyczą problematyki uzdolnień oraz wyboru zawodu

² Tym samym rozróżnieniem, posłużył się Stefan Baley (1930) w swoim referacie na *Konferencji* – będzie o tym mowa w punkcie: S. Baley: O rozwoju psychotechniki w Polsce.

(m.in. Lipmann, 1922). W okresie panowania narodowego socjalizmu jego dom oraz Instytut były kilkakrotnie zdewastowane przez hitlerowskie bojówki. W dniu 7. października 1933 roku, Lipmann popełnił samobójstwo (Sprung, Brandt 1992).

HUGO MÜNSTERBERG

Za nestora psychologii stosowanej jest uważany Hugo Münsterberg (1863-1916). Urodzony w Gdańsku, pochodził ze zasymilowanej, kupieckiej rodziny żydowskiej. Studiował medycynę w Genewie i Lipsku. Pod wpływem Wilhelma Wundta w Lipsku zainteresował się filozofią oraz psychologią. W roku 1885 doktoryzował się w Lipsku w zakresie filozofii. Po tych studiach osiadł w Fryburgu/Br. (1887-1891), gdzie habilitował się w roku 1888, także tam założył prywatne laboratorium do badań eksperymentalnych. W roku 1891 otrzymał nominację na stanowisko profesora nadzwyczajnego. W roku 1892 został – przez Williama Jamesa – powołany na stanowisko docenta Uniwersytetu Harvarda. Także tutaj stworzył laboratorium, dla którego wzorem laboratorium z Instytutu w Lipsku. Münsterberg utrzymywał wielorakie kontakty z amerykańskimi kolegami. W roku 1892 uczestniczył w kongresie, na którym utworzono *American Psychological Association*³, a w roku 1897 został jego Przewodniczącym. W latach 1910/1911 pracował w Berlinie i kierował „Instytutem Amerykańskim”. Wygłosił wówczas czterogodzinny wykład dla kilkuset studentów na temat psychologii gospodarczej. Tę samą tematykę przedstawił następnie w dwóch obszernych publikacjach: *Psychologie und das Wirtschaftsleben. Ein Beitrag zur angewandten Experimental-Psychologie* [tł. *Psychologia i życie gospodarcze. Wprowadzenie do stosowanej psychologii eksperymentalnej*]; (Münsterberg 1912) oraz w *Grundzüge der Psychotechnik* [tł. *Podstawy psychotechniki*]; (Münsterberg, 1914). Pokonując ograniczenia poglądów Wilhelma Wundta, od roku 1908, prowadził Münsterberg badania w zakresie psychoterapii, wychowania, filmu oraz selekcji personelu i reklamy. Münsterberg zmarł w roku 1916 w grudniu, podczas prowadzenia wykładu, mając 53 lata (Biografie: Hale, 1980; Landy, 1992; Lück, Bringmann, 1999; Moskowitz, 1977).

W ramach psychologii teoretycznej, odróżniał tę *przyczynową* od *teleologicznej*. Aczkolwiek obydwie uważał za empiryczne, to jednak eksperyment stanowił podstawę dla tej pierwszej. Miała ona wyjaśniać i przewidywać różnorodność ludzkiego życia. Ta druga miała za zadanie dostarczać wyjaśnień *ex post*. Oceniając krytycznie dotychczasowe osiągnięcia psychologii „kausalnej”, oczekiwał, że psychotechnika umożliwi przewyżczenie kilku ograniczeń. W tym sensie pisał do Maxa Dessoir’a:

„Jestem coraz bardziej pewny tego, że psychotechnika potrafi uratować i wyjaśnić kłopoty psychologii „kausalnej”. To całe przyczynowe analizowanie życia psychicznego jest postępowaniem sztucznym oraz bezowocnym. Życie psychiczne, jest życiem duchowym, a jako takie wymaga zrozumienia swojego sensu. Jednakże tam,

³ Więcej na temat biografii i twórczości H. Münsterberga: Zeidler, W. (2011). Krytyka Tayloryzmu jako kolejny krok w rozwoju metodologii Kurta Lewina. W: W. Zeidler, H. E. Lück (red.), *Psychologia europejska w okresie międzywojennym. Sylwetki, osiągnięcia, problemy* (s. 371-389). Warszawa, VIZJA PRESS & IT.

gdzie idzie o wykonanie zadań praktycznych, takich, które realizuje psychotechnika, musimy znowu powrócić do zasady przyczynowości, a wtedy owa, klasyczna psychologia zdobywa nowe uzasadnienie. (Dessoir 1918, s. XI)

Münsterberg zdawał sobie sprawę z tego, że na gruncie psychologii stosowanej precyzja dyskursu nie osiąga tak wysokiego poziomu dokładności, jak to ma miejsce w psychologii teoretycznej. Uważał też, że nie jest to konieczne. Na dorocznym spotkaniu APA w roku 1892, wyraził pogląd: *„Everything depends, not upon the figures, but upon the analysis; not upon the precise instruments, but upon the right questions“* (1893, s. 11).

Podobnie jak Stern, Münsterberg pojmował psychotechnikę jako *„naukę o praktycznych zastosowaniach psychologii w służbie na rzecz zadań kulturowych“* (1914, s. 1). Według niego psychotechnika zajmuje się problemami organizacji społecznych, szeroko rozumianą problematyką zdrowia, gospodarką, prawem, wychowaniem, kulturą i nauką (taki jest układ rozdziałów w pracy z roku 1914). Wyjaśnienia tych problemów – zdaniem Münsterberga – nie należały jednak do zakresu psychotechniki.

W odróżnieniu od Williama Sterna akcentował Münsterberg „sens“ psychotechniki jako „techniki“, czyli swoistego instrumentarium, który pomaga kontrolować zależności społeczne. Znaczącą wypowiedź na ten temat znajdujemy w pracy *„Psychologia i życie gospodarcze“* (1912): *„...do decyzji psychologa nie należy to, czy awansowanie zdolnych pracowników jest rzeczą słuszną. Cel musi być podany wcześniej, jeżeli technik ma zrobić coś pożytecznego“* (1912, s. 19; 1997, s. 22). W odróżnieniu od Sterna, potraktował czynności psychotechnika, jako czynności techniczne i tym samym uwolnił „go” od odpowiedzialności za dobór celów. Münsterbergowi zarzucano uleganie wpływowi Taylora: zajmował się produktywnością robotnika podczas jednego dnia, zamiast interesować się jego osiągnięciami w ciągu całego życia⁴ (Rosenbaum, 1913, s. 187).

Jakby, odpowiadając na tego rodzaju zarzuty, Max Dessoir napisał:

„Niestety, próbowano tę książkę tak zrozumieć, jakby chodziło w niej o przeniesienie wzorców amerykańskich na grunt niemiecki. W rzeczywistości nie idzie tutaj o przejście tzw. systemu Taylora, który stara się wymusić od robotnika maksymalną wydajność. Pytanie dotyczy tego, jak należy postępować, aby właściwy człowiek znalazł się na właściwym miejscu“ (Dessoir, 1918).

PSYCHOTECHNIKA W PRZEMYSŁE

Pojęcie „psychotechnika“ przyjęło się niemal we wszystkich krajach z wyjątkiem Stanów Zjednoczonych Am. Płn., gdzie zastępowano je przez „applied psychology” (psychologia stosowana). Stosunkowo długo zachowało się określenie „psychotechnika” we Francji i francuskojęzycznej Szwajcarii. Tutaj, dopiero w roku 1955 zmieniono nazwę „*Internationale Vereinigung für Psychotechnik*” na „*International Association of Applied Psychology*”. W latach dwudziestych zaczęto ograniczać pojęcie „psychotechnika” do stosowanej psychologii przemysłowej,

⁴ Wiadomo także, że w roku 1913 w USA, do procesu produkcji samochodów włączono „taśmę”, a rok później Henry Ford podniósł płacę minimalną swoich robotników i skrócił ich czas pracy.

która stała się psychodiagnostyką przy użyciu przyrządów. Taka deformacja sensu, nie była zgodna ani z poglądami Sterna, ani Münsterberga.

PSYCHOTECHNIKA SPOŁECZNA

Münsterberg zabiegał nie tylko o to, aby wybrać właściwe osoby do wykonywania danych czynności (tzw. *psychotechnika osobowa*) oraz dostosować warunki pracy do ludzkich właściwości (tzw. *psychotechnika przedmiotowa*). Zdawał sobie sprawę także z tego, jak znaczny wpływ mają czynniki społeczne, występujące w procesie pracy, wpływające na jej organizację, wydajność, zmęczenie itp. Eckardt (1998) zwrócił uwagę na zainteresowanie Münsterberga tymi czynnikami już w początkowym okresie tworzenia jego psychotechniki. Walter Moede (1888-1958), słuchacz wspomnianych już berlińskich wykładów Münsterberga, był pierwszym, który rozpoczął prowadzenie badań nad wpływem obecności innych na efektywność procesu uczenia się. Jego eksperymentalne badania nad wpływem obecności grupy na efektywność działania inspirowały zainteresowanie tą problematyką zarówno psychologów niemieckich, jak i również „amerykańskich”.

KONTAKTY MIĘDZYNARODOWE

Powstanie i umocnienie się pozycji psychotechniki w USA i w krajach europejskich, stało się inspiracją do tworzenia struktur organizacyjnych: instytutów, czasopism, zrzeszeń (por. Métraux, 1985, Gundlach, 1998a). Teraz zrodziła się potrzeba międzynarodowej współpracy. W roku 1920 w Genewie, pod przewodnictwem Edouard’a Claparède, spotkało się dziesięciu psychotechników z Francji, Szwajcarii, Niemiec, Luksemburga, Belgii oraz Hiszpanii. Potem rozpoczęła się seria kongresów międzynarodowych w Barcelonie i Mediolanie. W roku 1927, z udziałem delegacji „amerykańskiej” oraz z komunistycznej Rosji, obradował Kongres IV. W roku 1928, w Utrechcie, odbył się Kongres V-ty. Kongres VI-ty odbył się w roku 1931 w Moskwie, pod przewodnictwem Izaaka N. Spielreina i miał 300 uczestników. Stanowił też demonstrację „nowej” Rosji (Gouarné, 2012; Turbiaux, 2013), w której psychotechnika – inaczej niż w krajach europejskich – zdominowała takie dziedziny, jak architektura, sztuka oraz film (vgl. Vöhringer, 2007).

Dzięki publikacji sprawozdań z kongresów (Gundlach, 1998b, 1998c) możemy zapoznać się z wieloma szczegółami, jak również wyobrazić sobie znaczenie tych kongresów.

SPORY I KRYZYS

Psychotechnika odniosła w Niemczech początkowo szereg sukcesów. Dzięki pomocy Państwa, gospodarka niemiecka już w roku 1922 osiągnęła poziom z okresu przed wojną. W międzyczasie powstało 600 związków racjonalizatorskich oraz 67 państwowych ośrodków kontrolno-badawczych, które współdziałały ze sobą na mocy porozumienia związków zawodowych i państwa (Jaeger, Staebule, 1981; Rüeßegger, 1986; Gundlach, 1996). Haak (1996) sugerował, że tam, gdzie psychotechnika zdołała nawiązać kontakt ze związkiem zawodowym, przygotowywała grunt dla idei socjalistycznych. Podobnie interpretował Haak mało znaną pracę Kurta Lewina (1920) pt. *Die Sozialisierung des Taylorsystems*. Natomiast Ulich

(2007, s. 206nn.) uznał tę pracę za wyraz potrzeby humanizacji pracy. W późniejszej, polskiej literaturze (Zeidler, 2011), spotykamy inną interpretację tej samej pracy Kurta Lewina. W przekonaniu Kurta Lewina, praca potrzebna jest pracownikowi nie tylko jako źródło zarobków. Albowiem „... *życie bez pracy jest puste i niepełne... Zapotrzebowanie na pracę, ucieczka przed niekończącą się bezczynnością ma za podstawę „życiową wartość pracy”. Ta szczególna właściwość pracy, polegająca na tym, że nadaje ona życiu jednostki sens i znaczenie, jest jej wewnętrzną właściwością... Ona nie blokuje rozwoju jednostki, ale pomaga jej w osiągnięciu pełnego rozkwitu*” (Lewin, 1920, s. 12, tł. W.Z.). Dzięki temu, że Kurt Lewin zastosował szczególną metodę prowadzenia naukowego dyskursu, w której połączył reguły idealizacji oraz opozycji, nadając swojej „refleksji nad pracą” formę odmienną od dotychczasowej. Jej specyfikę oraz wartość wyznaczyły cztery aspekty: a) analiza czynności „produkcyjnych”, b) produkcja jako taka, c) specyfika gospodarki, d) indywidualność pracownika. W ten sposób psychologia oraz psychotechnika lokowały swoje zainteresowania w przestrzeni różnej od dotychczasowej. Oczywiście, możliwe byłoby, w oparciu o cztery wymienione aspekty, zbudowanie nowej koncepcji psychotechniki. Trudno jednak sobie wyobrazić, aby którykolwiek spośród totalitarnych systemów, przygotowujących się właśnie do zniewolenia umysłów, był skłonny do „poszanowania” indywidualności pracownika. Tak więc, w latach dwudziestych XX wieku psychotechnikę redukowano do badań selekcyjnych, mających na celu wzrost produktywności.

W okresie wielkiego kryzysu z końca lat dwudziestych pojawiły się dyskusje, które prowadziły do nieporozumień dotyczących zarówno psychotechniki, jak i samej psychologii, która w tamtym czasie, dla wielu, była ciągle jeszcze nauką o duszy (por. Biäsch, 1935, s. 33). W latach 30-tych wyjątkowy status uzyskała psychotechnika, wspierana poglądami Edwarda Sprangera (1882-1963) na temat charakterologii, w ramach selekcji oficerów Wehrmachtu (Geuter, 1984). Na początku lat dwudziestych psychotechnika uległa rozbiciu. Wokół osoby Waltera Mode zgrupowali się zwolennicy „Psychotechniki Praktycznej”. Od roku 1920 reprezentowało ich „Zrzeszenie Psychologów Praktyków”, które miało własne pismo „Psychologia Praktyczna”, w latach 1922-1944 miało ono tytuł: „Psychotechnika Przemysłowa”.

„Psychotechnika Akademska” była ugrupowaniem przeciwnym, które gromadziło głównie nauczycieli akademickich takich, jak Wiliam Stern (z Hamburga), Kurt Lewin, Hans Rupp (z Berlina), Otto Klemm (z Lipska) oraz Karl Marbe (z Norymbergii). Ich prace ukazywały się w „Psychotechnische Zeitschrift”, którego wydawcą był Hans Rupp. Ich organizację stanowiła Sekcja Psychologii Stosowanej ówczesnego „Gesellschaft für experimentelle Psychologie” (istnieje nadal, jako Niemieckie Towarzystwo Psychologiczne).

Obydwie orientacje wzajemnie zwalczały się, a niektóre spośród toczonych dyskusji miały wprawdzie szerokie echo, jednak ich poziom był daleki od tego, który charakteryzuje dyskusje naukowe (por. Rupp, 1930, s. 104, Rösger, 1999, s. 34, Métraux, 1985, s. 238nn.). Po roku 1933, po przejściu władzy przez narodowych socjalistów, czasopismo „Psychotechnika Przemysłowa” oddało się w służbę tej nowej ideologii (Bauer, Ullrich, 1985, s. 106). Narodowo socjalistyczna władza nie

miała jednak do psychotechniki zaufania i ostatecznie zakazała jej stosowania (por. Métraux, 1985). Podobny los spotkał psychotechnikę pod koniec lat trzydziestych w drugim spośród ówczesnych systemów totalitarnych w Europie: w komunistycznej Rosji. Również tam, została „zakazana” ze względów ideologicznych. Na tym tle i ze względu na czas (rok 1930) treść „Księgi Pamiątkowej” wzbudza zainteresowanie szczególnie, z dwóch różnych powodów. Ciekawi podobieństwo dziejów psychotechniki w Polsce w stosunku do krajów ościennych, interesują także wzajemne związki psychotechniki uprawianej w różnych krajach europejskich.

ZAWARTOŚĆ „KSIĘGI PAMIĄTKOWEJ”

„Księga Pamiątkowa Pierwszej Ogólnopolskiej Konferencji Psychotechnicznej” (Warszawa 1930) obejmuje 115 stron i ukazała się drukiem w czterech odrębnych zeszytach. Zawiera program konferencji, pełną listę uczestników, treść wygłoszonych na konferencji referatów, protokoły dyskusji nad nimi oraz sprawozdania niektórych spośród już działających psychotechnicznych instytucji. Konferencja odbyła się w dniach 4, 5 i 6 stycznia 1930 roku w Warszawie, przy ul. Mokotowskiej 51. Na jej program złożyło się dziewięć referatów, dyskusja nad nimi, pięć bloków z komunikatami istniejących pracowni oraz odrębna sesja poświęcona sformułowaniu uchwał na temat postulatów dotyczących dalszego rozwoju i wykorzystania psychotechniki w Polsce. W zakresie kształcenia psychotechników, ochrony pracy, zawodowego poradnictwa i selekcji, a także w zakresie obronności Kraju (Centrum Badań Lotniczo-Lekarskich).

W konferencji uczestniczyły 82 osoby. Zdecydowana większość (59 osób) przybyło na konferencję z samej Warszawy, znacznie skromniej były reprezentowane inne, ważne ośrodki w kraju. I tak, z Krakowa przyjechały cztery osoby, ze Lwowa dwie, ze Śląska trzy osoby, z Poznania dwie osoby, z Lublina trzy, z Bydgoszczy jedna osoba, z Łodzi sześć osób, jedna osoba z Wilna i jedna z Siedlec. Wśród uczestników konferencji wymienić należy w pierwszym rzędzie Karola Adamieckiego (1866-1933), uważanego za jednego (obok J. W. Taylora i H. Fayola) z twórców nauki o organizacji i kierowaniu. Adamiecki opracował i wprowadził do polskiego przemysłu metodę chronometrażu, a od roku 1924 był Prezesem Zrzeszenia Naukowej Organizacji Pracy w Polsce.

Tabela 1

Pierwsza Ogólnopolska Konferencja Psychotechniczna. Warszawa, styczeń 1930. Referenci i referaty

Referent	Miejsce pracy	Tytuł referatu
1. Inż. J. Wojciechowski	Warszawa	Stan Psychotechniki w Polsce w roku 1928/1929
2. Prof. Dr Stefan Baley	Warszawa	Potrzeby rozwojowe psychotechniki w Polsce
3. Inż. Bronisław Biegeleisen	Kraków	Postulaty poradnictwa zawodowego w Polsce
4. Dr med. i fil. Władysław Medyński	Kraków	Rola psychologa w poradnictwie zawodowym
5. Janina Kączkowska	Warszawa	Zagadnienia kształcenia psychotechników i doradców zawodowych w Polsce

6. Dr E. Zdziarska	Warszawa	Zagadnienie wywiadu w poradnictwie zawodowym
7. Stanisław Studencki	Warszawa	Formy współpracy pracowni psychotechnicznych w Polsce
8. Dr Zofia Lipszycowa	Warszawa	Zawody specyficznie kobiece a psychotechnika
9. Stanisław Hoffman	Kraków	Postulaty Badań Psychologicznych Szoferów

Na szczególną uwagę zasługuje udział psychologów w tej konferencji. Szczegółowa analiza profilu zawodowego uczestników nie mieści się w ramach tego opracowania. Dlatego ograniczymy się tutaj do wymienienia nazwisk tych psychologów, którzy w konferencji uczestniczyli, a potem przyznano im znaczące miejsce w historii polskiej psychologii. Lista tych nazwisk jest obszerniejsza niż można się było spodziewać. Jako pierwszego należy wymienić Władysława Witwickiego (1878-1948), a zaraz potem Stefana Szumana (1889-1972) oraz Stefana Baleya (1885-1952). Do tego samego pokolenia polskich psychologów – spośród uczestników konferencji – należeli także: Janina Budkiewicz (1896-1982), Bronisław Biegeleisen Żelazowski (1881-1963); (więcej na ten temat: Izdebski, 2011; Kosnarewicz, Rzepa, Stachowski, 1992), Janina Kączkowska (1895-1978), Estera Markinówna (1903-194?), Helena Słoniewska (1897-1982), Stanisław Studencki (1887-1944?); (więcej na ten temat: Kosnarewicz, Rzepa, Stachowski, 1992). W „*Słowniku Polskich Psychologów*“ (1992) znalazł się także zapis poświęcony Janowi Wojciechowskiemu (1871-1938), który w tej konferencji uczestniczył, z wykształcenia był inżynierem, a jednocześnie jednym z głównych twórców polskiej psychotechniki. W roku 1925 współzałożycielem Polskiego Towarzystwa Psychotechnicznego, a od roku 1928 – po śmierci Józefy Joteyko – jego Przewodniczącym.

REFERATY

PRZEMÓWIENIE WSTĘPNE

Jan Wojciechowski, już jako Przewodniczący PTP, wygłosił przemówienie otwierające konferencję. Treść jego wystąpienia nawiązywała do myśli, które bardziej dokładnie wyraził już wcześniej (1926). Tutaj zostały one przedstawione w skrócie i uzupełnione nowymi danymi, które ilustrowały postępy w rozwoju psychotechniki w ciągu kilku ostatnich lat. Na uwagę zasługuje teraz krótka i swoista definicja psychotechniki, którą Referent podał zaraz na początku swojego wystąpienia. Psychotechnika – jego zdaniem – to czynnik „... *ku udoskonaleniu życia i pracy w Polsce*”. Dobrze będzie, gdy przyjmiemy, że właśnie z tej perspektywy oglądał Wojciechowski stan psychotechniki w Polsce w roku 1929. Od jej powstania (rok 1919) minęło właśnie dziesięć lat, było zatem rzeczą pożyteczną dokonanie refleksji nad jej rozwojem. Najważniejsze dane, które charakteryzują jej dokonania oraz osiągnięcia, zostały przedstawione w tabeli 2. Na uwagę zasługuje to, że w ciągu tego pierwszego dziesięciolecia istnienia psychotechniki w Polsce, jej rozwój nie był równomierny. W roku 1919, natychmiast po odzyskaniu przez Polskę Niepodległości powstały dwie pracownie psychotechniczne (Warszawa i Łódź). Na uru-

chomienie kolejnej trzeba było czekać do roku 1924. Wojna polsko-bolszewicka (1919-1921), w rzeczywistości zakończona dopiero podpisaniem traktatu pokojowego w Rydze w marcu roku 1921, stanowiła niewątpliwie czynnik niekorzystny, który zakłócał przyjęty tok odbudowy narodowego istnienia i organizacji życia kraju po 123 latach rozbiorowej niewoli. Na tym tle, pojęcie przez Wojciechowskiego psychotechniki, jako czynnika „... ku udoskonaleniu życia i pracy w Polsce”, uzyskuje sens dodatkowy oraz skłania do refleksji. Jest w nim ślad pozytywistycznego hasła „pracy u podstaw”, które obliżowało inteligencję do zaangażowania w realizację wartości patriotycznych. Także inżynierowie stali się już jej częścią i właśnie oni dobrze rozumieli znaczenie organizacji i efektywności produkcji dla rozwoju kraju. Psychotechnika miała służyć efektywności produkcji. Głównie z inicjatywy inżynierów wzrosła liczba pracowni psychotechnicznych w latach 1925-1929 do 19-tu (ich dokładniejszą charakterystykę zawiera tabela nr 2).

W oparciu o te dane, Wojciechowski stwierdził, że we wszystkich wymienionych pracowniach jest zatrudnionych 66 osób, a wśród nich 18 osób jest psychologami. Spośród pozostałych: 8 osób to lekarze, jeden fizjolog, 6 jest inżynierami, 2 są socjologami, a 9 – pedagogami. Wykształcenie średnie posiada 14 osób. W ciągu minionych dziesięciu lat zbadano we wszystkich pracowniach 58.963 osoby, a w roku 1928/1929 zbadano 18.807 osób. Dwanaście pracowni prowadziło poradnictwo dla młodzieży, a 13 zajmowało się doбором zawodowym. Roczny koszt istnienia i działalności wszystkich pracowni lokował się na poziomie 400.000 ówczesnych złotych, a wartość posiadanego inwentarza przekraczała już kwotę 600.000 złotych.

Tabela 2

Pracownie Psychotechniczne i Poradnie Zawodowe w Polsce w roku 1928/1929

Nazwa i miejscowość	Rok założenia	Koszty utrzymania (1928)	Tytuł naukowy kierownika	Liczba pracowników
Instytut Psychotechniczny Warszawa	1919	52.507	Inżynier	3
Miejska Prac. Psychologiczna Warszawa	1919	49.000	Dr fil.	7
Zakład Psychotechniczny Warszawa	1925	23.954	Inżynier	3
Instytut Psychotechniczny Kraków	1925	---	Dr fil., inż.	6
Biuro Badań Psychotechnicznych Warszawa	1925	39.360	Inżynier	6
Pracownia Psychotechniczna Warszawa	1925	---	Dr med., Prof. fil.	10
Biuro Porady Zawodowej Lublin	1925	19.488	Psycholog	4
Poradnia Zawodowa Lwów	1927	22.639	Inżynier	4
Pracownia Psychotechniczna Poznań (Kolej)	1927	---	Nauczyciel	2
Pracownia Psychotechniczna Poznań (Magistrat)	1927	---	Nauczyciel	1
Pracownia Psychotechniczna Warszawa (C.B. Lotniczych)	1927	---	Dr fil.	2
Pracownia Psychotechniczna Warszawa (Praga)	1927	---	Psycholog	2

Pracownia Psychotechniczna Sosnowiec	1927	10.000	Inżynier	2
Poradnia Zawodowa dla Dziewcząt Warszawa	1928	---	Dr fil.	4
Instytut Porady Zawodowej Katowice	1928	46.833	Dr fil.	3
Poradnia Zawodowa im. Kraushara Warszawa	1928	4.550	Dr fil.	3
Poradnia dla Dziewcząt Wilno	1929	---	Dr fil.	2
Poradnia Zawodowa dla Dziewcząt Poznań	1929	7.800	Mgr	2
Pracownia Psychotechniczna, Dyrekcja Kolei Poznań	1929	---	Inżynier	-

Szczególnym przedmiotem uwagi w wystąpieniu Wojciechowskiego była sprawa Polskiego Towarzystwa Psychotechnicznego. Wiadomo, że zostało ono utworzone pod koniec roku 1925, a inicjatorami jego powstania byli: T. Jaroszyński, T. Klimowicz, K. Rothert, K. Adamiecki oraz J. Joteyko (1866 – 1928, por. np. Izdebski, 2011), której powierzono funkcję Przewodniczącego. W roku 1930, członkami Towarzystwa było 68 osób. Jako swoje główne zadanie upatrywało ono poszerzanie wiedzy w zakresie psychotechniki oraz podwyższanie kwalifikacji zawodowych osób działających w różnych placówkach psychotechnicznych. W tym zakresie, jako zadanie szczególnie pilne, zostało wymienione przetłumaczenie i opublikowanie w języku polskim książki Franciszki Baumgarten (1888-1970): *Die Berufseignungsprüfungen. Theorie und Praxis* (1928)⁵; (por. Daub, 2011; Kosnarewicz, Rzepa, Stachowski, 1992). Analizując stan posiadania oraz dotychczasowe osiągnięcia, w swoim wystąpieniu, wskazał Wojciechowski te zadania, które powinna psychotechnika rozwiązać w najbliższej przyszłości. Wśród nich na plan pierwszy wysunęła się troska o kształcenie wysokokwalifikowanej kadry pracowników w zakresie psychotechniki, o zapewnienie polskich podręczników, a także o ustalenie jednoznacznej polskiej terminologii w zakresie psychotechniki. Wojciechowski zajmował się psychotechniką już wcześniej i wypowiadał się na jej temat bardziej dokładnie. Jest rzeczą zrozumiałą, że w swoim *Wprowadzeniu* skoncentrował się na tych problemach, które w programie konferencji miały pozycję priorytetową. Także w dyskusji, która po tym wystąpieniu nastąpiła, akcentowano dwie sprawy: potrzebę tworzenia kolejnych pracowni psychotechnicznych oraz związane z tym kształcenie psychotechników. Podkreślić jednak należy, że Wojciechowski pojmował psychotechnikę w sposób bardziej złożony, w jego przekonaniu zawierała ona, bowiem wyraźnie wyartykułowany element humanistyczny. Pisał o tym w jednym z wcześniejszych artykułów: *Polska „korzystając, więc z siły ludzkiej, najdroższej, musi dbać o to, aby ludzie byli lepiej dobrani do spełnianych czynności, aby narzędzia i przyrządy do pracy były racjonalnie skonstruowane, aby wreszcie cen-*

⁵ Zapowiedź została zrealizowana w roku 1930, a książka ukazała się pt. *Badanie uzdolnień zawodowych*. W roku następnym ukazała się w „Polskim Archiwum Psychologii”, jej recenzja została napisana przez S. Bałeya (1931b). Walory tej książki oddaje dobrze fragment jego recenzji: „Wśród dość licznych już obecnie podręczników psychotechniki, które posiada literatura naukowa niemiecka, książka pani Baumgarten wyróżnia się korzystnie więzłością i jasnością wykładu oraz prostym, a przecież budzącym zainteresowanie czytelnika, sposobem rozwijania zagadnień (...) książka ta, która, choć napisana po niemiecku, wyszła przecież z pod pióra autorki Polki.”

ny „materjal ludzki” nie podlegał wypadkom, nadmiernemu zmęczeniu organizmu i chorobom zawodowym. A cele te osiągnąć można jedynie przez dobór za pomocą metod psychotechniki, przez badania organizmu ludzkiego i badania mechanizmów i narzędzi podczas pracy.” (Wojciechowski, 1926, s. 133).

STEFAN BALEY: O ROZWOJU PSYCHOTECHNIKI W POLSCE

„My psychotechnicy” powiedział Stefan Baley (1930) w ostatniej części swojego referatu (jak wiemy już od roku 1928 Profesor Uniwersytetu Warszawskiego), kiedy wskazywał na potrzebę współpracy z innymi dyscyplinami albo „zawodami”. To byli psychologowie szkolni oraz specjaliści „od organizacji pracy”. Jednak w początkowej części swojego referatu zwrócił uwagę na to, że – pomimo dużej popularności – obecnie uprawiana psychotechnika, psychotechniką nie jest, albowiem ogranicza się często do „psychognozy”, a ta stanowi tylko część jej zadań. Psychotechnika w jego rozumieniu powinna być swoistym systemem, którego celem jest *„wdrażanie człowieka do pracy zgodne z właściwościami jego psychofizycznej organizacji, jak również dostosowanie do tejże organizacji narzędzi i warunków pracy”*. Dalej powiada jasno i dobitnie: *„Nie jest rzeczą metodycznie dopuszczalną przyjmować warunki pracy, jako wartość stałą, a szukać tylko ludzi, którzy by tym warunkom odpowiedzieć zdołali”* (s. 13). I dodaje, że zamiast szukać ludzi, którzy potrafią znieść pracę monotonną, należałoby szukać takich sposobów, które pozwolą *„ową monotonię pracy usunąć”*.

W dalszej części referatu rozważał Baley możliwości stworzenia w Polsce takiego systemu, który pozwoli na połączenie i zintegrowanie funkcjonowania pracowni psychotechnicznych z poradnictwem zawodowym i biurem pośrednictwa pracy. Po to, aby działanie psychotechniki mogło być efektywne i skuteczne, a jego efekty były dostępne rzeczowej kontroli (jakość diagnozy, jakość porady, dobór stanowiska pracy). Potrzebna jest zatem pewna instytucja centralna, której zadaniem byłoby ukonstytuowanie w Polsce pracowni wzorowych, ich wyposażenie w wartościowe narzędzia diagnostyczne oraz kontrola kompetencji zawodowej psychotechników w Polsce. Oczywiście, to nowatorskie dzieło, bez pomocy władz nie może być wykonane. Baley uważa, że *„Zagadnienia psychotechniczne i zagadnienia organizacji pracy, stykają się ze sobą na tylu punktach, że granica między niemi na pewnym obszarze jest sztuczna”* (s. 20).

PORADNICTWO ZAWODOWE I JEGO PROBLEMY

O ścisłym związku psychotechniki z poradnictwem zawodowym przekonują dwa następne, już w tabeli 1 wymienione, referaty Bronisława Biegeleisena (1881-1963)⁶ i Władysława Medyńskiego (1892-1942)⁷. Wśród psychotechników, obok Stefana Baleya, pozycję szczególnie ważną zajmował Bronisław Biegeleisen, któ-

⁶ Dodatkowe szczegóły biograficzne znajdzie Czytelnik w pracy Pawła Izdebskiego (2011). Dodać należy, że Biegeleisen już w latach 30-tych zdobył uznanie międzynarodowe przez publikacje zagraniczne (np. 1931a) oraz wystąpienia na konferencjach międzynarodowych (m.in. w Moskwie).

⁷ Władysław Medyński studiował w Krakowie filozofię i medycynę. Podczas I-szej wojny światowej uczestniczył w walkach „Legionów”. Był pracownikiem Krakowskiej Kliniki Psychiatrycznej.

ry konsekwentnie odróżniał dwa aspekty poradnictwa zawodowego: *indywidualny* (zadowolenie, efektywność) oraz *społeczny* (wzrost produkcji). Osiągnięcie zadanych celów wymaga dobrej znajomości zawodów, znajomości rynku pracy oraz posiadania metod pozwalających na badanie „...*cech ludzkich charakterystycznych dla zawodu*”. W tym ostatnim punkcie dostrzegał potrzebę ścisłego związku psychotechniki z psychologią. Praktycznie, poradnictwo zawodowe musi wychodzić od swoistej, aktualnej „kartoteki” zawodów i powinno rozpoczynać się już w szkole i być wprowadzeniem do nauki zawodu. Swoistym ideałem Biegeleisena było połączenie funkcji poradnictwa zawodowego z biurem pośrednictwa pracy po to, aby udzielane porady mogły być zrealizowane. Za wnikliwe i trafne uznać należy, jeszcze dzisiaj, uwagi Biegeleisena na temat szczególnych zadań poradnictwa oraz psychotechniki w odniesieniu do osób niepełnosprawnych. Ideałem byłoby znalezienie dla każdej osoby niepełnosprawnej, wśród wielu możliwości, takiej, która pozwoli na wykorzystanie jej uzdolnień i pozwoli na zdobycie zadowolenia z wykonywanej pracy. Taki ideał, odniesiony do zawodu doradcy zawodowego, przy objęciu nim wszystkich poszukujących porady, wymaga wysokich kompetencji zawodowych, których specyfika była wówczas jeszcze nieznana. Stąd część swoich uwag, określił Biegeleisen, jako *postulaty*. I słusznie.

Wprowadzony przez niego „wątek niepełnosprawności” został poszerzony w następnym referacie. Władysław Medyński, jako psychiatra, poświęcił w swoim wystąpieniu wiele uwagi problematyce osób niepełnosprawnych, którą rozpatrywał „dwuwymiarowo”. Z jednej strony były to aspekty psychopatologiczne ograniczające efektywność działania. Po stronie przeciwnej pokazywał możliwości wykorzystania zachowanych sprawności w odpowiednio dobranych, prostych czynnościach zawodowych. Szczególne zadania dla psychologa widział w zakresie profilaktyki oraz badania wpływu zatrudnienia na ogólny stan psychiczny. Rzecz oczywista, w jego ujęciu, współpraca psychologa z lekarzem była rzeczą niezbędną. Chociaż ta współczesna nazwa jeszcze się nie pojawiła, w toku wywodów Medyńskiego, łatwo już rozpoznać ideę późniejszych „warsztatów pracy”. W odmiennej perspektywie ukazują się nam dzisiaj obecne również w tym referacie nawiązania do współczesnych teorii zaburzeń psychicznych, „konstytucji psychicznych” oraz typów osobowości. Swój referat zakończył Medyński stwierdzeniem: „...*gdyby każdemu pracownikowi udało się wskazać ten rodzaj pracy, który odpowiada jego upodobaniu, jego konstytucji, (...) wówczas ludzkość otrzymałaby dzieła, o których dziś możemy tylko marzyć, żyjąc w okresie rabunkowej gospodarki i marnotrawstwa talentów*” (Księga Pamiątkowa, s. 53-54).

PSYCHOTECHNIKA I PORADNICTWO ZAWODOWE – PROBLEMY SZCZEGÓŁOWE

Do tej grupy – spośród wymienionych w tabeli 1 – zaliczyć należy trzy referaty. Janina Kączkowska, po krytycznym i docieklwym omówieniu wykształcenia psychotechników i doradców zawodowych w Polsce, przedstawiła merytoryczne potrzeby w zakresie kształcenia w tych dwóch różnych dyscyplinach zawodowych.

Publikował na tematy dotyczące psychopatologii, psychologii oraz aktualnych problemów społecznych.

Referentka wskazała na pewne inspiracje wynikające z doświadczeń zagranicznych, ale także na specyfikę „Polskich potrzeb”, w kraju, który właśnie odzyskał swoją niepodległość. Przedstawione wnioski postulowały silne zakotwiczenie zarówno psychotechniki, jak i doradztwa zawodowego w istniejących już, albo właśnie tworzonych strukturach uniwersyteckich, w psychologii.

Dr Zdziarska omówiła znaczenie i specyfikę prowadzenia wywiadu w ramach poradnictwa zawodowego: „*Zastępy młodzieży wykolejonej, przerzucającej się od zawodu do zawodu, niekończącej studiów (kilkadziesiąt procent) byłyby zbyt wielką stratą dla społeczeństwa...*” (s. 67). W tym wystąpieniu sprawa „techniki” prowadzenia wywiadu, musiała ustąpić miejsca pewnym aspektom związanym ze specyfiką odrodzonego Państwa i koniecznością pokonania pozostałości z okresu zaborów. Był to wątek niezwykle ważny, często ignorowany, ale tutaj pokazany wyraziście, w sposób świadczący o kwalifikacjach zawodowych referentki.

Stanisław Studencki (por. Kosnarewicz, Rzepa, Stachowski, 1992) zajął się w referacie możliwościami, przedmiotem i formami współpracy pracowni psychotechnicznych. Terenem, na którym potrzeba oraz możliwości współpracy pracowni psychotechnicznych manifestowały się w sposób najbardziej wyraźny, była „sprawa testów”. Powołując się na doświadczenia zagraniczne (francuskie i niemieckie), Studencki opowiedział się za współpracą w tym zakresie i przedstawił zarys „Centrali Testów”, w którym, oprócz idei współpracy, akcentował potrzebę poszanowania i respektowania „intelektualnej własności” innych. Studencki, już wówczas, widział możliwości takiej współpracy także w perspektywie międzynarodowej⁸.

SPECYFICZNE OBSZARY ZASTOSOWANIA PSYCHOTECHNIKI

Pośród wymienionych w tabeli 1, dwa ostatnie referaty dotyczyły dwóch nowych obszarów zastosowania psychotechniki, których pojawienie się stanowiło konsekwencję rozwoju oraz różnicowania się życia społecznego w całej Europie. Odrodzona i „już” zjednoczona Polska nie była tutaj wyjątkiem, ale jednym z przykładów dla szerszych i głębszych procesów, które najczęściej egzemplifikowano, odwołując się do procesu emancypacji kobiet. W rzeczywistości chodziło jednak nie o to, że kobiety szukały dla siebie miejsca w życiu społecznym, ale o to, że życie społeczne dla normalnego rozwoju i optymalnego funkcjonowania potrzebowało tych kwalifikacji, które w sposób optymalny prezentowały się we właściwościach oraz umiejętnościach posiadanych przez kobiety.

Dr Zofia Lipszycowa – dyskutując z tezą Lipmanna, zaprezentowała pogląd, że: „*są natomiast zawody, które możemy nazwać specyficznymi kobiecymi*” (s. 90).

⁸ Studencki miał na myśli wizytę w Warszawie Prof. Jean-Maurice Lahy (1872-1943) uważanego za twórcę psychotechniki we Francji, współzałożyciela i sekretarza generalnego *Internationale Vereinigung für Psychotechnik*. Lahy zainteresował się testem do badania odporności na zmęczenie. Wiadomo, że tą problematyką zajmowała się Józefa Jotejko (1866-1928) i jeszcze podczas pobytu we Francji, przygotowała i opublikowała w roku 1920 pracę pt. „*Fatigue*”, która dopiero po jej śmierci, została przetłumaczona na język polski i opublikowana w roku 1932, pt. „Znużenie”. Dodajmy, że aż do śmierci, Jotejko była pierwszą Przewodniczącą Polskiego Towarzystwa Psychotechnicznego.

Poglądy swoje uzasadniała Lipszycowa danymi z literatury oraz doświadczeniami zagranicznymi. Orientując się ku przyszłości, widziała potrzebę dokładniejszego zainteresowania się „zawodami opiekuńczymi”. Zarówno przez doradztwo, jak i przez psychotechnikę. W dyskusji nad tym, wówczas jeszcze kontrowersyjnym referatem, zabrało głos trzech mężczyzn. Jeden z nich podkreślił znaczenie udziału kobiet w zawodach pielęgniarских, ten drugi zauważył, że w badaniach ilorazu inteligencji w szkołach zawodowych, dziewczęta osiągały wyższe ilorazy niż chłopcy, a ten trzeci stwierdził z pełnym przekonaniem, że „...*jest wiele zawodów przy których absolutnie mężczyzna kobieta nie zastąpi...*” (s. 98).

Część referatową konferencji zamknęło wystąpienie S. Hofmana z Krakowa („*Postulaty Badań Psychotechnicznych Szoferów*”), które poświęcone było uzasadnieniu tezy o potrzebie badań psychotechnicznych kandydatów na kierowców samochodowych w „*dążeniu do ograniczenia częstości wypadków*” (s. 100). Znaczenie tego referatu, w tamtym czasie, polegało na tym, że zapowiadał on konieczność różnicowania „klasyfikacji i specyfiki” zawodów, jako czynnika niezbędnego lub wyjściowego w procesie selekcji.

PODSUMOWANIE

Wydaje się, że „Księga Pamiątkowa” chociaż zapomniana, jest ważnym dokumentem stanu rozwoju psychologii w Polsce w okresie międzywojennym. Nie ulegając magii terminów, można dojść do wniosku, że te dwa określenia „psychotechnika” oraz „doradztwo zawodowe”, w kontekście omówionego *Dokumentu*, miały niewątpliwie charakter postulatyczny.

W rzeczy samej wskazują one na potrzebę zastosowania psychologii w tym obszarze, na którym spotykają się ze sobą, z jednej strony osobiste kompetencje i życzenia, a z drugiej społeczne wymagania i oczekiwania. Tayloryzm, wielokrotnie i różnorodnie dyskusje związków zawodowych a także krótka i burzliwa kariera psychotechniki w sowieckiej Rosji, pokazują wyraźnie, jak bardzo eksplozywny potencjał w nich się zawierał. Była to grupa problemów, które nie mieściły się w zakresie możliwości psychologii akademickiej pierwszej połowy XX wieku. Nic więc dziwnego, że próbowano stworzyć dla nich inne, bardziej właściwe ramy. Jak już stwierdziliśmy na początku tego opracowania, w tamtej sytuacji, psychotechnice oraz psychoanalizie powierzono zadania, do których realizacji akademicka psychologia nie była jeszcze przygotowana.

Materiały, które „Księga Pamiątkowa” prezentuje, pozwalają stwierdzić, że w ciągu krótkich, dziesięciu lat od momentu Odrodzenia Polski, również w zakresie psychotechniki, udało się osiągnąć poziom bliski lub równy temu, który reprezentowały inne kraje europejskie. To dobrze świadczy o kompetencjach ówczesnych Polskich Psychotechników, którzy najczęściej mieli wykształcenie psychologiczne. Nie dziwi zatem to, że w referatach konferencyjnych „psychologiczna perspektywa” pojawiała się tak często. Pozytywnie zaskakuje także to, że oprócz niej wiele uwagi poświęcono sprawom społecznym (ochrona „talentów”, emancypacja kobiet, ochrona zawodu, jakość badań) oraz organizacyjnym (nowe placówki, profilaktyka, udostępnienie oraz kontrola testów).

O dojrzałości psychotechniki świadczy istnienie w Polsce publikacji wcześniejszych, ale już problemom konferencji poświęconych. Dobrym przykładem może być tutaj książka Waława Hauszylidy: *Wybór zawodu, organizacja i metoda badań*, opublikowana w Warszawie w roku 1924. Nawet, jeżeli zgodzimy się, że część wypowiedzi na konferencji miała charakter postulatywny, to jednak ich wyrazistość, chociaż przesłonięta wydarzeniami II wojny światowej i okresem panowania w Polsce komunizmu, dobrze świadczy o dojrzałości polskiej psychotechniki w okresie międzywojennym.

Odnalezienie „Księgi Pamiątkowej” w Wiedniu nie dziwi, raczej dodatkowo argumentuje jej znaczenie. Szczególnie jeżeli uświadomimy sobie bliskie związki Ośrodka Krakowskiego (m.in. B. Biegeleisen 1931a) z Wiedeńskim Instytutem Psychologii kierowanym w tamtym czasie przez Charlotę i Karla Bühlerów (Benetka, 2009). Odnalezienie „Księgi Pamiątkowej” w Wiedniu jest dowodem na istnienie żywych kontaktów polskiej psychologii (także Ośrodka Warszawskiego) z Instytutem Wiedeńskim, w owym czasie jednym z wyznaczających kierunek oraz tempo rozwoju psychologii. Zarówno tej akademickiej, jak i zaangażowanej społecznie. Bo jest rzeczywiście tak, że w „Księdze Pamiątkowej”, jakby pod szyldem psychotechniki, bez trudu rozpoznajemy wizerunek tej psychologii, która pragnęła stać się społecznie użyteczną i być pożyteczną wszędzie tam, gdzie można było zapobiegać różnym zaburzeniom. Dla rozwoju polskiej psychologii było wielką stratą to, że ta wartościowa karta została wydarta z jej historii. Być może byłoby rzeczą pożyteczną, gdyby w historii polskiej psychologii znalazło się miejsce dla dziejów polskiej psychotechniki? Gdyby przypomniano udział polskich psychotechników i psychologów (np. Błachowski, Biegeleisen) w międzynarodowych kongresach psychotechniki oraz ich organizacji (por. Baley, 1931a), byłoby łatwiej zrozumieć cały proces kształtowania się tożsamości polskiej psychologii w okresie międzywojennym. Jej wyjątkowość rozpoczynała się w tym punkcie, gdy włączona w struktury niepodległego Kraju, musiała rozpocząć od ustalenia wspólnego języka, równie dobrze zrozumiałego w każdym z trzech dawnych „zaborów”.

BIBLIOGRAFIA

- Baley, S. (1930). Potrzeby rozwojowe psychotechniki w Polsce. W: *Księga Pamiątkowa I-szej Ogólnopolskiej Konferencji Psychotechnicznej* (s. 11-20). Warszawa: Polskie Towarzystwo Psychotechniczne.
- Baley, S. (1931a). Sprawozdanie z VII-go Kongresu Psychotechnicznego w Moskwie 8- 13. IX. 1931. *Polskie Archiwum Psychologii*, 4(3), 209-214.
- Baley, S. (1931b). Dr Franciszka Baumgarten, Badania uzdolnień zawodowych (recenzja). *Polskie Archiwum Psychologii*, 4(3), 203-204.
- Bauer, R., Ullrich, G. (1985). Psychotechnik – Wissenschaft und/oder Ideologie: dargestellt an der Zeitschrift für „Industrielle Psychotechnik“. *Psychologie und Gesellschaftskritik*, 9(1/2), 106-127.
- Baumgarten, F. (1928). *Die Berufseignungsprüfung. Theorie und Praxis*. München, Oldenbourg. [Wydanie polskie: Baumgarten, F. (1930). *Badanie uzdolnień zawodowych* (tł. Juliusz Saloni). Lwów-Warszawa: Książnica-Atlas.

- Benetka, G. (2009). Wiedeński Instytut Psychologii w okresie międzywojennym. *Studia Psychologica*, 9, 167–178.
- Biäsch, H. (1935). Die Grenzen der Psychotechnik. W: H. Spreng (red.), *Psychotechnik. Angewandte Psychologie* (s. 33-45). Zürich und Leipzig: Max Niehans.
- Biegeleisen, B. (1930). Postulaty poradnictwa zawodowego w Polsce. W: *Księga Pamiątkowa I-szej Ogólnopolskiej Konferencji Psychotechnicznej* (s. 31-45). Warszawa: Polskie Towarzystwo Psychotechniczne.
- Biegeleisen, B. (1931a). Berufswünsche der Jugend in Krakau (Polen). W: P. F. Lazarsfeld (red.), *Jugend und Beruf* (s. 130-139). Jena, Verlag G. Fischer.
- Biegeleisen, B. (1931b). Badania psychologiczne i poradnictwo w zawodach akademickich. *Polskie Archiwum Psychologii*, 4(3), 149-172.
- Daub, E. (2011). Franziska Baumgarten-Tramer: Für die Wissenschaftlichkeit praktischer Psychologie. W: S. Volkmann-Raue, H. E. Lück (red.), *Bedeutende Psychologinnen des 20. Jahrhunderts* (s. 223-234). Wiesbaden: Springer VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Dessoir, M. (1918). Zur Erinnerung an Hugo Münsterberg. W: H. Münsterberg (red.), *Grundzüge der Psychotechnik* (2. Aufl.) (s. 5-18). Leipzig: Barth.
- Eckardt, G. (1998). Die Thematisierung des Sozialen in der frühen Psychotechnik in Deutschland. *Psychologie und Geschichte*, 8, 18-33.
- Geuter, U. (1984). *Die Professionalisierung der deutschen Psychologie im Nationalsozialismus*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Gouarné, I. (2012). Isaak N. Spielrein. VIIe Conférence internationale de psychotechnique. Moscou, 8-13 septembre 1931. Présentation. *Bulletin de psychologie*, 65(3), 277-281.
- Gundlach, H. (1996). Psychologie und Psychotechnik bei den Eisenbahnen. W: H. Gundlach (red.), *Untersuchungen zur Geschichte der Psychologie und Psychotechnik* (s. 127-146). München: Profil.
- Gundlach, H. (1998a). Die Internationalen Kongresse für Psychotechnik und die frühe Geschichte der IAAP/AIPA. W: J. Jahnke, J. Fahrenberg, R. Stegie, E. Bauer (red.), *Psychologiegeschichte – Beziehungen zu Philosophie und Grenzgebieten* (s. 183-207). München: Profil.
- Gundlach, H. (1998b). *An outline of the history of the IAAP and its first thirteen congresses*. W: H. Gundlach (red.), *Applied Psychology, Vol 1. The first Congress Geneva 1920* (pp. 124). London: Routledge.
- Haak, R. (1996). Grundlagen und Entwicklung der Berliner Psychotechnik – Frühe Jahre des Instituts für Industrielle Psychotechnik der TH Charlottenburg/Berlin. W: H. Gundlach (red.), *Untersuchungen zur Geschichte der Psychologie und Psychotechnik* (s. 165-176). München: Profil.
- Hale, M. (1980). *Human science and social order. Hugo Münsterberg and the origin of applied psychology*. Philadelphia, PA: Temple University Press.
- Izdebski, P. (2011). Bronisław Biegeleisen-Żelazowski jako pionier psychologii przemysłowej w Polsce. W: H. Lück, W. Zeidler (red.), *Psychologia europejska w okresie międzywojennym. Sylwetki, osiągnięcia, problemy* (s. 235-244). Warszawa: VIZJA PRESS & IT.

- Jaeger, S., Staeuble, I. (1981). Die Psychotechnik und ihre gesellschaftlichen Entwicklungsbedingungen. W: F. Stoll (red.), *Kindlers „Psychologie des 20. Jahrhunderts“ Anwendungen im Berufsleben. Arbeits-, Wirtschafts- und Verkehrspsychologie* (s. 53-95). Zürich: Kindler.
- Kosnarewicz, E., Rzepa, T., Stachowski, R. (1992). *Słownik Psychologów Polskich*. Poznań: Instytut Psychologii UAM.
- Księga Pamiątkowa I-jej Ogólnopolskiej Konferencji Psychotechnicznej* (1930). Warszawa: Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Psychotechnicznego.
- Landy, F. J. (1992). Hugo Münsterberg: Visionary or victim? *Journal of Applied Psychology*, 77, 787-802.
- Lewin, K. (1920). Die Sozialisierung des Taylorsystems. Eine grundsätzliche Untersuchung zur Arbeits- u. Berufs-Psychologie. *Praktischer Sozialismus*, 4. Berlin-Fichtenau: Gesellschaft für Erziehung.
- Lipmann, O. (1922). *Berufseignung, Berufswahl, Berufsberatung*. Berlin: Seemann.
- Lück, H. E., Bringmann, W. (1999). Hugo Münsterberg. W: H. E. Lück, R. Miller (red.), *Illustrierte Geschichte der Psychologie (2. Aufl.)*, (s. 178-180). Weinheim, Beltz PVU.
- Medyński, W. (1930). Rola psychologa w poradnictwie zawodowym. W: *Księga Pamiątkowa I-szej Ogólnopolskiej Konferencji Psychotechnicznej* (s. 45-54). Warszawa: Polskie Towarzystwo Psychotechniczne.
- Métraux, A. (1985). Die angewandte Psychologie vor und nach 1933 in Deutschland. W: C. F. Graumann (red.), *Psychologie im Nationalsozialismus* (s. 221-262). Berlin: Springer.
- Moede, W. (1930). Zur Methodik der Menschenbehandlung. *Industrielle Psychotechnik*, 7, 107-111.
- Moskowitz, M. (1977). Hugo Münsterberg. A study in the history of applied psychology. *American Psychologist*, 32, 824-842.
- Münsterberg, H. (1893). The problems of experimental psychology. W: *Proceedings of the American Psychological Association. I. Preliminary Meeting: Clark University, Worcester, Mass., 1892. II First Annual Meeting: University of Pennsylvania, Philadelphia, Pa., 1892. III Second Annual Meeting: Columbia College, New York, N. Y., 1893.* (s. 10-11). New York and London: Macmillan.
- Münsterberg, H. (1912/1997). *Psychologie und das Wirtschaftsleben. Ein Beitrag zur angewandten Experimental-Psychologie*. Leipzig, Barth. Nacisk: Weinheim, Beltz.
- Münsterberg, H. (1914). *Grundzüge der Psychotechnik*. Leipzig, Barth.
- Piskorski, J. (2013). *Die Verjagten. Flucht und Vertreibung im Europa des 20. Jahrhunderts*. München: Siedler Verlag.
- Roback, A. A. (1952). *A history of American Psychology*. New York: Library Publ.
- Rosenbaum, E. (1913). Münsterberg H. Psychologie und Wirtschaftsleben (recenzja). *Weltwirtschaftliches Archiv*, 2, 187-188.
- Rösgen, P. (1999). *Die Psychotechnik in Deutschland*. Eine psychologiegeschichtliche Darstellung. Bachelor-Arbeit. Hagen: FernUniversität, Soziale Verhaltenswissenschaften.

- Rüeggsegger, R. (1986). *Die Geschichte der Angewandten Psychologie 1900-1940. Ein internationaler Vergleich am Beispiel der Entwicklung in Zürich*. Bern: Huber.
- Rupp, H. (1930). Die sittliche Verpflichtung der Psychotechnik. *Psychotechnische Zeitschrift*, 5, 103-108.
- Sprung, L., Brandt, R. (1992). Otto Lipmann (1880-1933) und die Anfänge der angewandten Psychologie in Berlin. W: L. Sprung, W. Schönplflug (red.), *Zur Geschichte der Psychologie in Berlin* (s. 139-159). Frankfurt am Main, Lang.
- Stern, W. (1903). Angewandte Psychologie. *Beiträge zur Psychologie der Aussage*, 1, 4-45.
- Turbiaux, M. (2013). Sous le drapeau rouge: la conférence internationale de psychotechnique de Moscou de 1931. Ire partie: Psychotechnique et taylorisme à la russe. *Bulletin de psychologie*, 66(5), 417-435.
- Ulich, E. (2007). Lewin als Arbeitspsychologe. W: W. Schönplflug (red.), *Kurt Lewin – Person, Werk, Umfeld. Historische Rekonstruktionen und aktuelle Wertungen* (s. 205-218). Wyd. 2. Frankfurt: Lang.
- Vöhringer, M. (2007). *Avantgarde und Psychotechnik. Wissenschaft, Kunst und Technik in der frühen Sowjetunion*. Göttingen: Wallstein.
- Wojciechowski, J. (1926). Zadania psychotechniki w kolejnictwie. *Inżynier Kolejowy*, 5(21), 131-133.
- Zeidler, W. (2011). Krytyka Tayloryzmu jako kolejny krok w rozwoju metodologii Kurta Lewina. W: W. Zeidler, H. E. Lück (red.), *Psychologia europejska w okresie międzywojennym. Sylwetki, osiągnięcia, problemy* (s. 371-389). Warszawa, VIZJA PRESS & IT.